

ברש"י איתא 'אם עד שלא נגמר דינה הוכר עובר' — וכתב הרש"ש שנראה שטעות סופר היא, וצריך לומר 'עיברה' במקום 'הוכר עובר'. שהרי כל שכן אם נגמר דינה לפני שהוכר, שנחשב יותר כירך אמו. ואפשר שרש"י לא בא לאפוקי כשלא הוכר עד שנגמר הדין, אלא להפך, אם נגחה ועדיין לא הוכר רק אחר כך, אף שיועדים אנו כעת שהיתה מעוברת בשעת נגיחה — אעפ"י שהולד אסור אינו נסקל (כחילוק הנ"ל), שאין אני קורא בהם 'היא וולדה נגחו' כל שלא הוכר. וצ"ע.

'מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה: הנשרפין בנסקלין... מאי איריא דשריפה חמורה, תיפוק ליה דרובה נסקלין...' — לא שיש כאן דין רוב לפי האמת, שהרי זה קבוע וכמחצה על מחצה דמי [ואין לניידם ולדונם ב'כל דפריש מרובא פריש' — כיון שאי אתה רשאי למושכו להחמיר עליו], אלא כלומר ודאי לא גרע משום שהרוב נסקלים (עפ"י תוס'). ועוד יש לפרש: אפילו לא היתה שריפה חמורה אלא שוה לסקילה, היה לנו לדון כאן בדין רוב על ידי שנכבשם ונניידם ונפסוק 'כל דפריש מרובא פריש' (ע' תורת חיים).

דף פא

'אלא אומר לו אבא, כך כתיב בתורה. סוף סוף היינו הך? — אלא אומר לו, אבא, מקרא כתוב בתורה כך (הוא)' — לפירוש רש"י, סבר המקשה שאומר לו: אבא, אין הדין כן לפי שכך כתוב בתורה. ועל כך הקשה הלא זהו ממש כאומר לו 'עברת על דברי תורה'. והשיב המתרגם שאינו מזכיר לו כלל את מה שעשה, אם כדין אם לאו, אלא מודיעו הדין והוא יבין מאליו. ומדברי הרמב"ם (ממרים ו,יא) נראה שכך פרש: המקשה סבר שבניחותא הוא אומר, כאילו מודיעו שטעה, והמתרגם תרגם שאומר כן בדרך שאלה ואינו אומר שטעה אלא כשואל ממנו הדין, והוא דרך כבוד (לחם משנה שם).

וכן כתב המאירי — שיראה הבן בעצמו כמסופק ושואל, ע"ש. וע"ע כסא רחמים. וע"ע בקדושין לא: אודות מחלוקת אב עם בנו בהלכה. וע"ע בשו"ת יד סופר (כב) — דוגמאות רבות במחלוקות קדמוניות בהלכה עם אבותם.

'מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה...' — מאחר שבארנו שאפילו אם נגמר דינו על הקלה, נידון שוב על החמורה ואין אומרים 'גברא קטילא' הוא, קשה אימא הכי נמי, ומנין לנו שבאמת אין הדין כן (עפ"י כסא רחמים). ועל כך הביאו מקרא ד'יחזקאל שמשמע מסדר הדברים שנגמר דינו על הקלה ואחר כך על החמורה [ואם מדובר כשלא נגמר דינו קודם על הקלה — מה בא הכתוב להשמיענו. ע' מהרש"א, יד דוד, ערוך לנר].

והוליד בן פריץ שופך דם — זה בן סורר ומורה' — על שם שסופו להיות שופך דמים (רש"י ורמ"ה). ועוד יש לפרש שגורם מיתה לעצמו והרי הוא שופך את דמו. [כדרך שדרשו (סג) אזהרה לבן סורר ומורה מלא תאכלו על הדם] (רש"ש).

'דרש רב אחא בר' חנינא... שלא אכל בזכות אבותיו... שלא הלך בקומה זקופה... שלא ירד לאומנות חבירו... שלא נהנה מקופה של צדקה. וכתוב: צדיק הוא חיה יחיה' — יש לפרש כל אלו

בענין חמדת הממון; אדם משית בנפשו עצות ותחבולות שונות למען הרבות ממנו, אם על ידי הגדלת שמו וכבודו משום יחסו המשפחתי ('אכל בזכות אבותיו'), או ע"י הנהגתו כגביר חשוב ('קומה זקופה'), אם ע"י תחבולות בהפסד זולתו ('ירד לאומנות חברו'), אם ע"י פשיטת ידו בממון לא לו, אפילו בדרך היתר ('נהנה מקופה של צדקה').

ועל כל אלו אמר הכתוב: 'צדיק הוא חיה יחיה' — שהנמנע מכל זה, ומסתפק במועט כדרך הצדיק (כמו שנאמר 'טוב מעט לצדיק'. תהלים לו) 'הוא חיה יחיה' — כלומר, לא יחסר כל טוב ויחיה חיו ברוחה ובכבוד [שלא כעני החשוב כמת, אלא 'חיה יחיה' בריבוי מופלג].

וכלולים כאן שלשת הדברים המוציאים את האדם מן העולם: קנאה (יורד לאומנות חברו), תאוה (נהנה מקופה של צדקה), וכבוד (מהלך בקומה זקופה).

[אולי לכן הגר"א ו"ל הגיה 'בשביל' ולא 'בזכות', שלא מצינו 'זכות אבות' אלא בזכויות של שמים, להגן מן הפורענות וכד', אך לא בריוח ממנו מאת בני אדם. ואמנם מפרש"י משמע שמדובר על זכויות של דיני שמים].

— ע' אור הצפון ('ח"ב עמ' פב) — על חומרת דרישות התורה, ועל ההפרש הגדול במשמעות המושגים שבין לשון התורה והנביאים ללשוננו ומושגנו.

וע"ע בשיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ (כד תשל"ב) על ענין זה, שבתורה מכונים המעשים על שם סופם ותכליתם, הגם שבהוה אינם אלא דק מן הדק.

ואל אשה נדה לא יקרב — שלא נהנה מקופה של צדקה — אפילו מי שאין לו ומותר לו ליקח מן הקופה, גנאי הוא לו שנוטל משם ואינו בוטח בה' (ערוך לנר, בבאור דברי רש"י. וע' במאירי). ויש מפרשים בגבאי של צדקה, שאסרו לו ליהנות מהקופה אפילו דרך הלואה. ואפילו היו המעות שלו, הואיל וריחקם ממנו אל ינה מהם — כדמיון אשתו נדה שהיא שלו ומרוחקת (עפ"י מאירי).

אם כן איבעי ליה לאהדורה כי היכי דאהדרה משה רבינו — פירוש, אם בא לחזור על התורה להזהיר את ישראל, היה לו לנקוט הלשון שאמר משה רבינו: בן סורר ומורה, נערה המאורשה וכו'. ויש מפרשים: היה לו לחזור על כל המצוות כדרך משרע"ה שהיה מפרש והולך את התורה באר היטב (רמ"ה).

כיצד אמר רבי יוסי נידון בזיקה ראשונה הבאה עליו... אשת איש ונעשית חמותו — נידון באשת איש' — וטעמם של חכמים המחייבים שריפה משום חמותו, והלא אין איסור חל על איסור — שלדעתם חמותו הוא איסור כולל, שכולל איסור בשאר קרובותיה, ואף על פי שזהו איסור משום אחר — סוברים חכמים שגם זה נחשב 'איסור כולל'. [ורבי יוסי סובר שאין זה 'כולל'. עתוס' יבמות לב ד"ה איסור] (עפ"י שער המלך איסורי ביאה דף סג ע"ד).

ע"ב) אמר רב: בעדות המיוחדת, ושמואל אמר: שלא בהתראה, ורב חסדא אמר אבימי: כגון דאיתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות — הכלל המשותף לכולם: עדות שהיא קבילה בדיני ממונות אלא שהחמירה תורה בדיני נפשות שאינה כשרה, דיה כדי להכניסו לכיפה (עפ"י ערוך לנר; זכר יצחק יח, ב).

א. בזכר יצחק הוסיף לפי זה, שמה שאמרו אין דנים דיני נפשות מאומד — אבל נידון הוא בכיפה. וכ"כ בספר אור שמה (עדות ד, א) וכן צידד בשו"ת אחיעזר (ח"א כה, ה. וע' חו"ב שבועות לד, ב). וכתב שם שנראה מדברי הרמב"ם שגם כששני

עדים העידוהו על שני מעשים נפרדים, גם בכגון זה נידון בכיפה. לפי שבדיני ממונות כשרה עדות כזו לחייבו. [ובזה מיושבת קושית הערוך"ג במכות (ו) על משמעות דברי הרמב"ם שמועילה עדות המיוחדת בזא"ז לענין כיפה, והלא לא ראו ממש את המעשה (ע' בסוגיא שם). וי"ל דאעפ"כ יש כאן אומדנא ברורה, וכמעשה דראהו מפרפר].

[נראה שבכל הנך דלעיל (עז), כסוף חמה לבוא, כפתו לפני ארי, וכתו כחו וכיו"ב, הגם שנקרא 'רוצח' כמו שכתב הרמב"ם, לא מצינו בהם דין הכנסה לכיפה — שלא נאמר דין זה אלא במעשה רצח גמור אלא שחסר בדיני הראיות. ואף בזה, לא בכל אומדנא דנים כן, וכדמשמע לעיל פ. דביצא חץ מבין שנים והרג, אפילו אבא חלפתא ביניהם — פטורים. ומשמע שם שאין דין כיפה, שהרי רק לענין שור חלק ר' יהודה ע"ש. ונראה שאף לענין הוצאת ממון אין מועילה אומדנא כהאי, שכיון שיש לאדם בחירה חפשית, אינו מן הנמנע שהצדיק מביניהם הרשיע באתה שעה. ויש לברר בפוסקים. ואמנם אין זה כלל מוחלט, שכל שבממון חייב בנפשות מכניסים לכיפה — שהרי לא מצינו שהמודה שהרג את הנפש נכנס לכיפה, (וכפי שכתב הגאון ר"מ אריק שאינו נידון לכיפה).

ב. לכאורה מבואר מכאן שהכחשה בבדיקות מועילה בדיני ממונות מעיקר הדין ולא מתקנת חכמים מיוחדת, שאם כן כיצד נידון בכיפה כשהוכחו בבדיקות. ואולם אין משמע כן מכמה פוסקים (עפ"י חדושים ובאורים ז, טז). וכעין זאת הוכיח בספר בית הלוי (ח"ב לט, ג) שעדות המיוחדת [כשמעידים על אותו מעשה, אלא שכל אחד לא ראה את העד השני] כשרה בדיני ממונות מן התורה (והתומים — ל, יא — נסתפק בדבר), שהרי מכך שמכניסים אותם לכיפה מוכח שאנו מקבלים את עדותם כודאי, אלא שגוה"כ בנפשות שאין הורגים אותם בידיים על סמך עדות המיוחדת.

ומאי כיפה? אמר רב יהודה: מלא קומתו. והיכא רמיזא...' — ע' בספר משך חכמה (משפטים כא, כ) — באור בפשט הכתובים על פי דין 'כיפה'. וע"ע בעל הטורים וארא ט, ד.

זהבועל ארמית קנאין פוגעין בו' — ודוקא קנאים ולא מי שאינו קנאי, כמו שפרש"י (וראה אריכות דברים ופרטי דינים בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א לח-לט. וע' כעין זה בסמ"ע (ח"מ תכא סקכ"ח) אודות התר להכות את המכה את חברו — דוקא אם תמיד הוא מפריש מאיסורים, אבל אם כמה פעמים רואה ואינו מפריש, אסור לו להכות את המכה, כי מחמת השנאה עושה כן ולא כדי להפרישו מאיסור).

וגם אותה הורגים, אע"פ שהיא אינה מצווה שלא להיבעל לישראל — לפי שבאה תקלה על ידה לישראל (כמו שכתב הרמב"ם. וכן צידד באור החיים במעשה דפינחס, שלכך הרגה וכ"כ בספר אמת ליעקב — בלק כה, ח). ודוקא בפרהסיא, אבל בצנעה אין הורגים אותה, שהרי גם לבועל אין איסור תורה אלא מדרבנן, בדרך זנות.

ויש מקום לומר שהיא נהרגת ע"י קנאים גם לאחר מעשה ואין צריך ב"ד (ע' בכל זה באגרות משה שם).

'אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין' — מסתבר שאינם יכולים להורגו אלא בשעת עבודתו ממש, שמפסיקים עבודתו ומוציאים אותו לחוץ. אבל אם כבר גמר עבודתו, הגם שראוהו משמש בטומאה, אינו נהרג. שהרי לא מסתבר כלל לומר ששמוש בטומאה שאינו אלא ממחוייבי מיתה בידי שמים, יהא חמור מכל חייבי מיתות ב"ד, שתהא הרשות נתונה להורגו לכולם. אלא ודאי צריך לומר שרק אלו שמצאוהו בעצמם רשאים, ורק כשהוציאוהו באמצע עבודתו, שהם הפסיקוהו, ולא כאשר פסק מעצמו. ורק סמוך ממש למעשה ככל הניתן. עוד משמע מלשון הרמב"ם שגם לענין זה נאמר הכלל ש'אין מורין לו', כמו בבוועל ארמית (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א לח. ע"ש).

זוהיכא רמיזא ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו' — וכן להלן (פב): אמרו 'ורמיזא — לא יבואו לראות...!. ונחלקו הרמב"ם והרמב"ן (בספר המצוות שרש שלישי), האם אינו אלא רמז בעלמא אבל אין בדבר לאו מיוחד ואינו לוקה, וגם אין חיוב מיתה בידי שמים (רמב"ם), או יש כאן לאו גמור (רמב"ן). [וכן מצינו לשון רמז על דינים דאוריתא — ע' במובא לעיל י.].
וע' להלן פג. בחדושי הר"ן, ובספר אבי עזרי סנהדרין, תליתאה יחו, אות ג.

זהמקלל בקוסם. תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו... — פירוש, אין המגדף חייב מיתה בית דין עד שיקלל שם בשם, ובשם המיוחד ולא באופנים אחרים (ע' לעיל נו ס). הלכך האומר 'יכה קוסם...'. [לפרש"י הכוונה לקוסם כפשוטו. ולפרוש הרמב"ם הכוונה היא לעבודה זרה. ונקטו 'יכה קוסם' בכינוי, ואינה לשון המקלל. ואפשר נקטו כן על שם 'כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. ע' דקדוקי סופרים] — אין בו חיוב מיתה בית דין, אבל קנאים פוגעים בו בשעת מעשה.

דף פב

'משום נשג"ז... זונה' — רש"י (בע"ז לו: ו) ותוס' (כאן) פרשו 'משום זונה' — אם הוא כהן, שהרי לישראל אין איסור 'זונה'.

ואולם הרמב"ם (איסור"ב יב, ג-ג) סובר שכהן אסור בנכרית מן התורה, ומה שאמרו כאן שגזרו עליהן משום 'נשג"ז' — בישראל הוא, שגזרו איסור 'זונה' כלפיה אף בישראל (ולדבריו מיושבות קושיות התוס'). בספר ערוך לנר באר שהרמב"ם הולך לשיטתו שהבא דרך זנות על פנויה עובר בלאו ד'לא יהיה קדש'. וגזרו חכמים איסור זה בכל ביאת נכרית. וע"ש עוד בבאור מחלוקת הראשונים, ובספר אבי עזרי (קמא) אישות א, ד.

'נהפך זמרי והרגו לפנחס — אין נהרג עליו' — ודוקא כשזמרי הרג, ואפילו לא פירש מן העבירה — פטור, אבל אדם אחר שרצה להציל את הבעל מיד הקנאי הבא להורגו בשעת מעשה, והרג את הקנאי — נהרג עליו (טור חו"מ תכה, עפ"י המובא בסמ"ע שם. וכתב ב"י שהוא דבר פשוט ולא ניתן להיכתב מרוב פשיטותו. ובסמ"ע (סקי"ז) באר שלכך השמיט הרמ"א דין זה. ע"ש).

א. מה שכתב הטור שאפילו לא פירש מן העבירה והרג את פינחס — פטור, כוונתו שאם פרש ממש הרי אסור להרגו ופשוט שאם הרג את הבא להורגו באותה שעה שפטור, אלא אפילו בשעת מעשה ממש — פטור. ובצפנת פענח (איסור"ב יב, ה) צידד בדברי הרמב"ם [ששינה מלשון הגמרא 'נהפך' וכתב 'נשמט'] שאילו לא פרש, והרגו לפינחס — נהרג עליו. ובמנחת שלמה (ז, ב) תמה על דבריו. ע"ש.

ב. בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א לח) נסתפק [לדעת רש"י ותוס', אך לא לדעת הרמב"ם], באופן שלפי אומדן הדעת זה הבא להרוג את הבעל אינו קנאי אלא הורגו משיקולים אחרים, והרי לא הותר לפוגעו אלא לקנאים, כדברי רש"י, ובא אדם אחר והרג את זה שקם להרוג את הבעל — שמא יש לפוטרו.

ואולם אדם כשר סתם, שאינו מוחזק לחסידות כפינחס בדורו, שבא להרוג את הבעל — אין לפטור את ההורגו מצד הספק שמא אינו קנאי, דאדרבה מעמידים אותו על חזקת כשרות שלא היה הורגו אם לא היה קנאי. והרי אם אינו קנאי והרגו, הרי הוא רוצח. עד כאן מאג"מ.

ויתכן שהסיבה לכך שהלכה זו אין מורין אותה לבא לישראל, כי אם מתערבת בשיקוליו מחשבה זרה ומניעים אחרים, הרי ייחשב לרוצח, ומי יודע צפונות לבו (עפ"י שיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ, יב תשל"ג).